

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Юшкевич Олена Геннадіївна

УДК 342.95

**ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ФІЗИЧНИХ ОСІБ-
ПІДПРИЄМЦІВ**

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове
право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, МВС України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Комзюк Анатолій Трохимович,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Матюхіна Наталія Петрівна,
Національна юридична академія
України імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри адміністративного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Нечитайленко Анатолій Олександрович,
Харківський національний
педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди, професор кафедри
державно-правових дисциплін.

Захист відбудеться „29” вересня 2007 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, пр-т 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий „29” серпня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.М. Литвинов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Основна мета адміністративної реформи, яка вже майже десятиліття проводиться в Україні, полягає у поетапному створенні такої системи державного управління, за якої кожній людині буде гарантовано реальне додержання і охорона з боку виконавчої влади належних їй прав і свобод, а також ефективний захист цих прав і свобод у разі їх порушення. До найважливіших прав людини і громадянина Конституція України відносить право на підприємницьку діяльність, практична реалізація якого фізичною особою починається з державної реєстрації. Саме державна реєстрація підтверджує появу нового суб'єкта підприємництва. Такий підхід характерний для більшості національних систем правового регулювання засобів державного впливу на відносини господарювання. Державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, здійснюється в межах особливого виду адміністративного провадження – провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. Зважаючи на важливість забезпечення реалізації зазначеного конституційного права громадян, виникає потреба у дослідженні теоретичних засад та процедур здійснення провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, а також визначенні шляхів його удосконалення.

Разом з тим в наш час відсутні спеціальні дослідження, присвячені аналізу теоретичних і правових засад та практики здійснення зазначеного виду провадження. Проблеми державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності протягом тривалого часу привертала увагу переважно представників науки цивільного та господарського права. Вчені-адміністративісти розглядали в своїх працях лише деякі аспекти реєстрації, тобто комплексні дослідження адміністративно-правових питань державної реєстрації фізичних осіб-підприємців та процедур її здійснення не проводились, що і обумовлює актуальність теми дисертації.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до п.1.2 Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004-2009 рр., затверджених наказом МВС України № 755 від 5 липня 2004 р., п. 3.2 Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006-2010 рр., схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ від 12 грудня 2005 р.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб на основі аналізу теоретичних засад, чинного законодавства України та практики його реалізації визначити сутність, правові засади та процедури провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, а також шляхи його удосконалення. Для досягнення поставленої мети в дисертації необхідно вирішити такі основні завдання:

- на основі аналізу сутності та структури адміністративного процесу визначити місце в ньому провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців;
- визначити поняття та особливості провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців;
- з'ясувати систему чинного законодавства, яке регламентує провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, сформулювати рекомендації щодо її розвитку;
- визначити суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців та особливості їх правового статусу;
- охарактеризувати процедури провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців;
- визначити шляхи удосконалення нормативних засад та процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері державної реєстрації фізичних осіб-підприємців.

Предмет дослідження становлять організаційно-правові питання провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є сукупність методів і прийомів наукового пізнання. Їх застосування спрямовується системним підходом, що дає можливість досліджувати проблеми в єдності їх соціального змісту і юридичної форми, здійснити системний аналіз провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. В роботі використовувались також окремі методи наукового пізнання. Зокрема, за допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійний апарат, визначено сутність реєстраційного провадження (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий та системно-структурний методи широко використовувались для визначення поняття і характеристики особливостей провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців (підрозділ 1.2). Аналіз законодавства України, яке регулює провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, був проведений за допомогою як загальнонаукових – системного, формально-логічного, – так спеціально-юридичних методів – історико-юридичного, порівняльно-правового тощо (підрозділ 1.3). Для з'ясування правового статусу суб'єктів (підрозділ 2.1) і процедур (підрозділ 2.2) провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців використано документальний аналіз та компаративний метод. Компаративний, логіко-семантичний методи, документальний аналіз використовувались для визначення шляхів удосконалення провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців (підрозділи 2.3). Вимоги формальної логіки щодо послідовності, визначеності, несуперечності і обґрунтованості суджень дотримувалися при формулюванні висновків і пропозицій відповідно до мети дослідження.

Науково-теоретичне підґрунтя для виконання дисертації склали загальнотеоретичні наукові праці, розробки фахівців в галузі конституційного, адміністративного та інших галузей права – В.Б. Авер'янова, А.Б. Агапова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, О.С. Васильєва, І.А. Галагана, І.П. Голосніченка, С.Т. Гончарука, В.М. Горшеньова, А.А. Дьоміна, Є.В. Додіна, М.І. Єропкіна, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, І.Г. Кириченка, Л.В. Ковалюк, Ю.М. Козлова, І.Б. Коліушка, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, О.П. Коренєва, О.В. Кузьменко, Б.М. Лазарева, В.А. Лорії, Н.П. Матюхіної, А.О. Нечитайленка, В.Ф. Опришка, О.І. Остапенка, Р.С. Павловського, І.В. Панової, С.Д. Подлінева, Л.Л. Попова, В.М. Протасова, Н.Г. Саліщевої, А.О. Селіванова, В.Д. Сорокіна, В.С. Стефанюка, М.С. Студенікіної, Ю.О. Тихомирова, М.М. Тищенко, В.П. Тимошука та ін. Нормативною основою роботи є Конституція України, чинні законодавчі та інші нормативно-правові акти, які регулюють провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. Дисертант звертався також до актуальної політико-правової публіцистики, на сторінках якої дискутується багато питань, що стосуються проблем удосконалення управлінських процедур в цілому і провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, зокрема. Емпіричну базу дослідження становлять матеріали, що характеризують діяльність суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців ряду областей за останні роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці комплексним дослідженням, присвяченим визначенню сутності, правових засад та процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. В результаті проведеного дослідження сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Основні з них такі:

- удосконалено визначення реєстраційного провадження, під яким розуміється діяльність публічної адміністрації (органів виконавчої влади та місцевого самоврядування) щодо розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за їх результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури;
- дістало подальший розвиток визначення поняття провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців як діяльності публічної адміністрації щодо засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, встановлених законом, шляхом внесення відомостей про фізичну особу до відповідного реєстру;
- подальшого розвитку набула характеристика правового статусу суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців;

- удосконалено визначення стадії провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців з урахуванням принципу „єдиного вікна”, здійснено їх детальну характеристику;
- вперше державна реєстрація фізичних осіб-підприємців характеризується як адміністративна послуга, тобто як діяльність публічної адміністрації зі створення необхідних умов для реалізації громадянами та іншими суб’єктами адміністративних відносин своїх прав у сфері здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування;
- удосконалено визначення поняття та здійснено детальну характеристику процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців за принципом „єдиного вікна”;
- сформульовано ряд конкретних пропозиції і рекомендацій щодо удосконалення законодавства, яким регулюється провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес:

- у сфері науково-дослідної діяльності – основні висновки дослідження може бути використано для подальшої розробки теорії адміністративного процесу та адміністративних проваджень;
- у правотворчості – використання результатів дослідження буде сприяти удосконаленню правового регулювання державної реєстрації фізичних осіб-підприємців;
- у правозастосуванні одержані результати може бути використано з метою удосконалення діяльності посадових осіб органів державної реєстрації суб’єктів підприємництва;
- у навчальному процесі – матеріали дисертації уже використовуються під час проведення занять з дисципліни “Адміністративне право України”, зокрема, під час вивчення окремих видів адміністративних проваджень. Їх враховано також у науково-методичних розробках, підготовлених за участю автора.

Апробація результатів дисертації. Підсумки розробки проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено дисертантом на науково-практичній конференції “Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених” (м. Харків, 2005) та на симпозіумі професорсько-викладацького складу ВНЗ МВС України „Адміністративне право і адміністративна діяльність органів внутрішніх справ” в рамках IV Національної науково-теоретичної конференції „Українське адміністративне право: стан і перспективи реформування” (м. Сімферополь, 2005), а також на засіданнях кафедри адміністративного права та процесу Харківського національного університету внутрішніх справ.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, а також у двох тезах наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Відповідно до мети, завдань, логіки дослідження дисертація

складається із вступу, двох розділів, які об'єднують шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 200 сторінок. Список використаних джерел, який складається із 192 найменувань, займає 17 сторінок. Додатки займають 13 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, об'єкт і предмет, мета і завдання, методологія дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, апробація результатів дисертації та публікації.

Розділ 1 „Загальна характеристика провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців”, який містить три підрозділи, присвячено дослідженню сутності та місця реєстраційного провадження в адміністративному процесі, поняття та особливостей провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, системи його правового регулювання.

У **підрозділі 1.1 „Сутність та місце реєстраційного провадження в адміністративному процесі”** розкриваються зміст і співвідношення понять „адміністративний процес”, „управлінський процес”, „адміністративна процедура”, „реєстраційне провадження”, визначаються особливості та місце останнього в адміністративному процесі.

В роботі підкреслюється, що поняття “адміністративний процес” є особливим явищем правової реальності, що володіє яскраво вираженою специфікою юридичного змісту, унікальною структурою. Поняття адміністративного процесу в адміністративно-правовій науці в наш час належить до дискусійних. Ця дискусія стимулювала розвиток не тільки матеріального і процесуального адміністративного права, але і ряду базових загальнотеоретичних категорій. В юридичній літературі представлені різноманітні погляди учених на поняття адміністративного процесу. Але всі вони належать до однієї з двох наукових концепцій – „юрисдикційної” та „управлінської” чи відповідно вузького та широкого розуміння.

В дисертації зазначається, що після визначення і закріплення на законодавчому рівні поняття адміністративного процесу (Кодекс адміністративного судочинства), виникає необхідність появи нового терміна для розмежування діяльності органів виконавчої влади від діяльності органів судової влади. На думку одних вчених це – управлінський процес, на думку інших – це адміністративна процедура.

Обґрунтовується слушність висловленої раніше пропозиції про доцільність використання терміна „публічна адміністрація”, який акумулює в собі всі органи (суб'єктів) управління – органи виконавчої влади та місцевого самоврядування.

На основі проведеного аналізу адміністративний процес в дисертації визначається як

врегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, яку вона здійснює в рамках своєї компетенції, що має правові наслідки. Цей процес є способом реалізації управлінської діяльності у сучасній правовій державі. Він є також елементом обов'язкового порядку управління, засобом управлінської діяльності. Реальний розподіл адміністративного процесу на відповідні провадження відображає об'єктивну необхідність суспільного розподілу праці та професійної спеціалізації діяльності різних уповноважених суб'єктів. Значна частина проваджень, які становлять структуру адміністративного процесу, спрямована на вирішення справ щодо відносин так званого позитивного, тобто неюрисдикційного, характеру, що виникають у ході виконавчо-розпорядчої діяльності державних органів. Серед них виділяється також реєстраційне провадження.

Досліджено таке ключове для зазначеного провадження поняття як „державна реєстрація” – письмовий запис або фіксація іншим чином фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності і надання їм законного (легітимного) статусу, а також вчинення інших реєстраційних дій. Державна реєстрація є доказом обставин, що тягнуть за собою певні юридичні наслідки. Наведено різні точки зору вчених на це поняття.

Реєстраційне провадження як структурний елемент адміністративного процесу визначено як діяльність публічної адміністрації щодо розгляду і вирішення у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об'єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб'єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури.

У *підрозділі 1.2 “Поняття та особливості провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців”* розкриваються поняття, мета та принципи державної реєстрації фізичних осіб-підприємців, а також визначається поняття провадження в справах про державну реєстрацію цих осіб.

Підкреслюється, що державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, є способом реалізації фізичною особою конституційного права на підприємницьку діяльність. Одночасно вона є і початком офіційних публічно-правових відносин майбутнього суб'єкта господарювання із державними органами. Саме державна реєстрація підтверджує появу нового суб'єкта підприємництва. Метою державної реєстрації фізичних осіб-підприємців є легітимація, тобто визнання (підтвердження) державою факту створення підприємця та легалізація діяльності суб'єктів господарювання, тобто дозвіл з боку держави займатися підприємницькою діяльністю. Суб'єкту господарювання необхідно здійснити певні послідовні юридично значущі дії, спрямовані на набуття підприємницької правосуб'єктності, тобто можливості своїми діями набувати права та

юридичні обов'язки у сфері підприємництва (можливість як займатися підприємницькою діяльністю, так і бути суб'єктом комерційного товарообороту). Внаслідок державної реєстрації суб'єкт господарювання набуває статусу фізичної особи-підприємця.

Зазначається, що серед принципів державної реєстрації спеціального пояснення вимагає відносно новий для України принцип „єдиного вікна”. Він означає, що фізична особа, звернувшись до органу реєстрації для проведення державної реєстрації (отримання адміністративної послуги), має справу лише з однією посадовою особою – державним реєстратором, який приймає весь комплект документів, забезпечує проходження необхідних реєстраційних і післяреєстраційних процедур та видає свідоцтво про державну реєстрацію разом із відповідними довідками про постановку на облік.

Відносини, що виникають між суб'єктами реєстраційного провадження у сфері державної реєстрації і ґрунтуються на адміністративно-процесуальних нормах, здобувають характер правових і характеризуються як реєстраційні відносини. Відповідно до положень теорії юридичного процесу виділяється та характеризується склад реєстраційних правовідносин. Це поняття характеризують такі елементи як: суб'єкти, об'єкти та зміст правовідносин, юридичні факти і юридичні стани.

Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців характеризується як адміністративна послуга, тобто як діяльність публічної адміністрації зі створення необхідних умов для реалізації громадянами та іншими суб'єктами адміністративних відносин своїх прав у сфері здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування

Зважаючи на викладене, провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців визначено як діяльність публічної адміністрації щодо засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій шляхом внесення відомостей про фізичну особу-підприємця до відповідного реєстру. Це також сукупність взаємопов'язаних стадій, кожна з яких вирішує конкретні завдання.

У підрозділі 1.3 “Правове регулювання провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців” здійснено аналіз сутності та системи такого регулювання.

В підрозділі підкреслюється, що правове регулювання здійснюється шляхом запровадження і реалізації загальнообов'язкових правил, тобто приписів правових та техніко-юридичних норм, які встановлюються і охороняються державою для закріплення і регулювання суспільних відносин, що виникають і розвиваються в процесі здійснення певних видів діяльності. Ці міркування дозволили розглянути систему правового регулювання провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців через розкриття змісту щодо нього таких понять як „засоби правового регулювання” та „механізм правового регулювання”.

Засоби правового регулювання трактуються як первинні засоби правового впливу на

поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків. Засобами правового регулювання визнаються також позитивні зобов'язання, заборони, дозволи. Вони реалізуються через виконання, дотримання та використання. Поряд з основними існують і допоміжні способи правового регулювання, зокрема, примус, заохочення, надання пільг, рекомендації, покарання. Названі способи не мають самостійного інструментального значення і застосовуються разом з основними способами правового регулювання для посилення або оптимізації їх дії.

Основою механізму правового регулювання провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, зазначається в підрозділі, коли на рівні позитивного права закріплюються в абстрактному вигляді можливості та необхідність певної поведінки його суб'єктів, є юридичні норми. Норми права, які регулюють це провадження, утворюють окремий інститут провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців.

Розділ 2 “Суб'єкти та процедури провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців”, який складається з трьох підрозділів, присвячено аналізу видів і правового статусу суб'єктів цього провадження, з'ясуванню порядку його здійснення, а також шляхів удосконалення.

У підрозділі 2.1 *“Суб'єкти провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців”* наголошується, що визначення і закріплення переліку суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців та розвиток їх правового статусу становлять окремий блок проблем удосконалення цього провадження.

В загальному розумінні суб'єктами провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців є учасники правовідносин, які використовують свою правосуб'єктність в конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних прав і обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності. Враховуючи обов'язкову наявність владного суб'єкта в реєстраційних правовідносинах, суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців поділено на три групи: суб'єкти, що здійснюють реєстраційні та післяреєстраційні процедури; суб'єкти, що беруть участь у провадженні з метою реалізації своїх прав і законних інтересів; особи, які залучаються до участі у провадженні з метою сприяння вирішенню адміністративної (реєстраційної) справи.

Зокрема до першої групи віднесено державних реєстраторів виконавчих комітетів міських рад міст обласного значення або районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій; органи державної податкової служби за місцем проживання фізичної особи; органи Пенсійного фонду України за місцем проживання фізичної особи; робочі органи виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за місцем проживання фізичної особи; робочі органи відділень Фонду

соціального страхування з тимчасової втрати працездатності у районах та містах республіканського (Автономної Республіки Крим) та обласного значення за місцем проживання фізичної особи; центри зайнятості за місцем проживання фізичної особи (Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття); підрозділи МВС України.

Другу групу становлять фізичні особи, які мають намір стати підприємцями, фізичні особи-підприємці (після перереєстрації): громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які виступають ініціаторами провадження в справах про державну реєстрацію та їх законні представники.

Третя група – це експерти, перекладачі, органи державної влади і місцевого самоврядування тощо.

Наголошується на відмінності понять “суб’єкт провадження” і “учасник провадження”. Учасники провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців – це громадяни, інші особи, колективи громадян та організації в особі їх представників, які наділені правами і несуть обов’язки, що дозволяє їм брати участь у зазначеному провадженні з метою реалізації своїх прав та законних інтересів, захисту осіб, яких вони представляють, а також сприяти здійсненню провадження. Поняття „суб’єкти” зазначеного провадження включає в себе осіб та органи, які здійснюють процес, здатні на державно-владних засадах приймати рішення, діють з метою ведення процесу. Таким чином, поняття „учасник провадження” є ширшим за поняття „суб’єкт провадження”.

У підрозділі 2.2 “Процедури провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців” детально характеризуються окремі процедури зазначеного провадження.

Проаналізувавши різні точки зору вчених-адміністративістів щодо кількості стадій адміністративного провадження, робиться висновок, що в провадженні в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців з врахуванням принципу „єдиного вікна” можна виділити такі стадії: порушення провадження; оскарження рішення чи дій державного реєстратора (факультативна); розгляд реєстраційної справи; оскарження рішення чи дій державного реєстратора (факультативна); прийняття рішення щодо внесення запису про проведення (про припинення) державної реєстрації фізичної особи до Єдиного державного реєстру; взяття фізичної особи-підприємця на облік органами державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондами соціального страхування; виконання рішення.

В провадженні в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців залежно від об’єкта державної реєстрації виділено і детально охарактеризовано такі відносно самостійні реєстраційні процедури:

1) процедура первинної державної реєстрації фізичних осіб-підприємців – сукупність дій

органів, які здійснюють реєстрацію (державного реєстратора та Уповноважених учасників), спрямованих на внесення відомостей про фізичну особу, яка має намір стати підприємцем, до відповідних реєстрів, видачу свідоцтва про державну реєстрацію та довідок про постановку на облік Уповноваженими учасниками;

2) процедури державної реєстрації змін до відомостей про фізичну особу-підприємця (зміни щодо імені фізичної особи або місця її проживання), які містяться в Єдиному державному реєстрі, – сукупність дій органів, які здійснюють реєстрацію (державного реєстратора та Уповноважених учасників) спрямованих на внесення змін до відомостей про фізичну особу-підприємця (зміни щодо імені фізичної особи або місця її проживання), які містяться в Єдиному державному реєстрі, до відповідних реєстрів, видачу свідоцтва про державну реєстрацію та довідок про постановку на облік Уповноваженими учасниками;

3) процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця (за її рішенням; у разі її смерті, оголошення її померлою або визнання фізичної особи-підприємця безвісно відсутньою; за судовим рішенням, що не пов'язано з банкрутством фізичної особи-підприємця; за судовим рішенням щодо визнання фізичної особи-підприємця банкрутом) – сукупність дій органів, які здійснюють реєстрацію (державного реєстратора та Уповноважених учасників), спрямованих на внесення запису про припинення фізичною особою-підприємцем підприємницької діяльності до відповідних реєстрів, видачу копії свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця із спеціальною відміткою про державну реєстрацію припинення підприємницької діяльності фізичною особою-підприємцем та документів Уповноважених учасників про зняття з обліку фізичної особи-підприємця;

4) процедура внесення до Єдиного державного реєстру судового рішення про скасування державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця – сукупність дій органів, які здійснюють реєстрацію (державного реєстратора та Уповноважених учасників), спрямованих на внесення до Єдиного державного реєстру судового рішення про скасування державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця, видачу свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця з відміткою про скасування державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та документів Уповноважених учасників про взяття на облік;

5) процедура заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням – сукупність дій органів, які здійснюють реєстрацію (державного реєстратора та Уповноважених учасників), спрямованих на внесення до Єдиного державного реєстру запису про втрату або заміну свідоцтва про державну реєстрацію, свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця та документів уповноважених учасників про взяття на облік фізичної особи-підприємця.

В підрозділі 2.3 *“Шляхи удосконалення провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців”* аналізуються установчо-методологічні та практичні проблеми удосконалення цього провадження.

Зазначається, що для удосконалення провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців велике значення має наявність такого його правового регулювання, яке відповідало б вимогам сучасності, оскільки будь-яка діяльність публічної адміністрації, в тому числі реєстраційна, стає реальною та ефективною, коли вона всебічно врегульована в нормативно-правових актах.

Першочергове значення для розвитку правового регулювання провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців має проведення адміністративної реформи, прийняття нових та внесення змін і доповнень до чинних нормативних актів, які відповідно більш детально і чітко закріплювали реєстраційні та післяреєстраційні процедури та визначали статус суб'єктів провадження.

Серед пріоритетних завдань, виконання яких сприятиме удосконаленню зазначеного провадження, названо якнайшвидше доопрацювання і прийняття Адміністративно-процедурного кодексу України. Необхідність прийняття такого законодавчого акта не викликає жодних сумнівів, адже сьогодні адміністративні процедури (провадження) не мають чіткого законодавчого визначення, що породжує певні суперечності в теорії і практиці (наприклад, представники науки господарського права розглядають інститут державної реєстрації підприємництва як складову цієї галузі).

Крім цього, в дисертації звертається увага на необхідність удосконалення окремих нормативно-правових актів, що регулюють провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, зокрема, Закону України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”, Цивільного кодексу України, інструкцій щодо взяття на облік та зняття з обліку фізичних осіб-підприємців Уповноваженими учасниками.

ВИСНОВКИ

В результаті дисертаційного дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування, теоретичного осмислення ряду наукових праць у різних галузях знань, автором запропоновано нове вирішення наукового завдання, що виявляється у визначенні сутності, правових засад та процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. Дисертантом сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вирішення зазначеного завдання. Основні з них такі:

Проаналізувавши поняття та структуру адміністративного процесу, дисертант дійшов висновку, що реєстраційне провадження є структурним елементом адміністративного процесу,

йому властиві загальні риси останнього. Реєстраційне провадження – це діяльність публічної адміністрації щодо розгляду і вирішення у встановленому порядку індивідуально-конкретних справ в сфері державної реєстрації шляхом внесення відомостей про об’єкти реєстрації у відповідний реєстр з метою встановлення юридично значущих фактів і прав суб’єктів реєстраційних правовідносин та винесення за результатами індивідуального акта в межах нормативно врегульованої процедури.

Додатково аргументується доцільність використання терміна „публічна адміністрація” для позначення всієї системи публічних інституцій та їх діяльності. Під цим поняттям розуміється організація і діяльність органів та установ, які забезпечують виконання закону, діють в публічних інтересах і наділені прерогативами публічної влади.

Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців визначається як діяльність публічної адміністрації щодо засвідчення факту набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою, а також вчинення інших реєстраційних дій, шляхом внесення відомостей про фізичну особу-підприємця до відповідного реєстру.

В характеристиці провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців особлива увага приділяється визначенню її мети. Метою державної реєстрації є легітимація, тобто визнання (підтвердження) державою факту створення підприємця, та легалізація діяльності суб’єктів господарювання, тобто дозвіл з боку держави займатися підприємницькою діяльністю.

Акцентовано увагу на реалізації принципу „єдиного вікна”, який впроваджено Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва як специфічний механізм процедури державної реєстрації суб’єктів підприємництва. В дисертації принцип „єдиного вікна” використовується як наскрізний, тобто визначення практично всіх понять та процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців здійснено з урахуванням цього принципу.

Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців розглядається і як вид діяльності публічної адміністрації, і як сукупність реєстраційних правовідносин, які виникають між суб’єктами з приводу державної реєстрації. Суб’єктів реєстраційних правовідносин як виду процесуальних правовідносин поділено на три групи: суб’єкти, що здійснюють реєстраційні та післяреєстраційні процедури; суб’єкти, що беруть участь у провадженні з метою реалізації своїх прав і законних інтересів; особи, які залучаються до участі у провадженні з метою сприяння вирішення адміністративної (реєстраційної) справи.

Як різновид адміністративного провадження провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців визнається особливим видом управлінської діяльності уповноважених державних органів щодо здійснення державного управління в сфері державної

реєстрації. Відповідно суб'єктами провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців є уповноважені на те державні органи та органи місцевого самоврядування.

Під об'єктом реєстраційних правовідносин (якщо розглядати провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців як сукупність процесуальних правовідносин) розуміється діяльність щодо здійснення (проведення) державної реєстрації, з приводу якої виникають реєстраційні відносини між реєстратором та фізичною особою, що реалізують передбачені адміністративно-правовими нормами права і обов'язки. Обґрунтовується віднесення до числа елементів складу реєстраційних правовідносин юридичних фактів, оскільки якщо реєстраційні правовідносини виникають на основі певних матеріальних правовідносин, то змінюються і припиняються вони на підставі юридичних фактів – подій і дій. Відзначено і ту обставину, що поняття юридичного стану (зокрема, фізична особа-підприємець) має в плані реєстраційних правовідносин важливе самостійне значення. Юридичний стан становить якусь обставину, що існує тривалий час безперервно або періодично й породжує юридичні наслідки.

На основі аналізу існуючих точок зору на поняття акта управління зроблено висновок, що свідоцтво про державну реєстрацію є актом управління, який містить рішення владного суб'єкта провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, тобто рішення державного реєстратора, яке має бути спеціально оформлене в визначеному законом порядку.

Державна реєстрація розглядається як адміністративна послуга, тобто як діяльність публічної адміністрації зі створення необхідних умов для реалізації громадянами та іншими суб'єктами адміністративних відносин своїх прав у сфері здійснення виконавчої влади та місцевого самоврядування. Ідентифікувати діяльність органів виконавчої влади щодо проведення державної реєстрації як надання адміністративної послуги дозволив розгляд ознак, властивих останнім: державна реєстрація надається за заявою фізичної особи; державна реєстрація проводиться виключно публічною адміністрацією шляхом реалізації владних повноважень; право на отримання особою конкретної адміністративної послуги та відповідне повноваження адміністративного органу має визначатися лише законом; результатом державної реєстрації в процедурному значенні є адміністративний акт – свідоцтво про державну реєстрацію та відповідні довідки про постановку на облік в органах, які здійснюють післяреєстраційні процедури.

Зроблено висновок, що провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців залежно від об'єкта державної реєстрації включає ряд відносно самостійних реєстраційних процедур: процедури первинної державної реєстрації фізичних осіб-підприємців, процедури державної реєстрації змін до відомостей про фізичну особу-підприємця, процедури державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця, процедури внесення до Єдиного державного реєстру судового рішення про скасування державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця та процедури

заміни свідоцтва про державну реєстрацію у зв'язку з його втратою або пошкодженням. Кожна з зазначених процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців має чотирирівневу структуру: дії – етапи – стадії – провадження.

Визначено кількість та охарактеризовано стадії провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців з урахуванням принципу „єдиного вікна”: I. Порушення провадження. II. Оскарження рішення чи дій державного реєстратора (факультативна). III. Розгляд реєстраційної справи. IV. Оскарження рішення чи дій державного реєстратора (також факультативна). V. Прийняття рішення щодо внесення запису про проведення державної реєстрації фізичної особи до Єдиного державного реєстру. VII. Взяття фізичної особи-підприємця на облік органами державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондами соціального страхування. VIII. Виконання рішення.

Основним напрямком удосконалення правових засад провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців названо прийняття Адміністративно-процедурного кодексу. Норми Адміністративно-процедурного кодексу мають стати важливим засобом забезпечення законності управлінської діяльності, в тому числі у сфері здійснення зазначеного провадження. Сформульовано також пропозиції щодо внесення змін до Закону України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців”, Цивільного кодексу України та інструкцій Уповноважених учасників, якими регулюються післяреєстраційні процедури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ:

1. Апанасюк О.Г. Реєстраційне провадження: сутність та особливості // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – Харків, 2005. – № 31. – С. 180-184.
2. Апанасюк О.Г. Державна реєстрація фізичних осіб-підприємців: мета та завдання // Право і безпека. – 2006. – № 5'1. – С. 111-113.
3. Юшкевич О.Г. Суб'єкти провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць. – Харків: Вид-во ХарРІНАДУ „Магістр”, 2007. – С. 173-180.
4. Апанасюк О.Г. Процедури провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців // Адміністративне право і адміністративна діяльність органів внутрішніх справ: Матеріали симпозіуму професорсько-викладацького складу ВНЗ МВС України. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – С. 152-154.
5. Апанасюк О.Г. Реєстрація як ключове поняття реєстраційного провадження // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених: Збірка наукових праць. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. – № 10. – С. 192-193.

АНОТАЦІЇ

Юшкевич О.Г. Провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. – *Рукопис*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Україна, Харків, 2007.

Дисертацію присвячено визначенню сутності, правових засад та процедур провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців. Аналізуються сутність та місце реєстраційного провадження в адміністративному процесі, з'ясовуються поняття та особливості провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, система його правового регулювання. Охарактеризовано види та правовий статус суб'єктів провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, його зміст та процедури. Визначено шляхи удосконалення цього провадження, сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ряду нормативно-правових актів України.

Ключові слова: адміністративний процес, реєстрація, реєстраційне провадження, провадження в справах про державну реєстрацію фізичних осіб-підприємців, правове регулювання, процедура, реєстр, удосконалення.

Юшкевич Е.Г. Производство по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей. – *Рукопись*.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина, Харьков, 2007.

Диссертация является одним из первых в отечественной административно-правовой науке комплексным исследованием, посвященным определению сущности, правовых основ и процедур производства по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей.

Анализируются сущность и место регистрационного производства в административном процессе, в частности, под регистрационным производством понимается деятельность публичной администрации (органов исполнительной власти и местного самоуправления) по рассмотрению и решению индивидуально-конкретных дел в сфере государственной регистрации путем внесения сведений об объектах регистрации в соответствующий реестр с целью установления юридически значащих фактов и прав субъектов регистрационного правоотношения и вынесение по их результатам индивидуального акта в рамках нормативно урегулированной процедуры.

В анализе понятия и особенностей производства по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей акцентируется внимание на определении понятия государственной регистрации, ее цели и принципов. Особое внимание уделяется принципу

„единого окна” при проведении государственной регистрации, сущность которого состоит в том, что физическое лицо для проведения государственной регистрации (получение административной услуги) обратившись к органу регистрации, имеет дело лишь с одним должностным лицом – государственным регистратором, который принимает весь комплект документов, обеспечивает прохождение необходимых регистрационных и послерегистрационных процедур и выдает свидетельство о государственной регистрации вместе с соответствующими справками о постановке на учет.

Производство по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей понимается как деятельность публичной администрации по засвидетельствованию факта обретения или лишения статуса предпринимателя физическим лицом, а также совершению других регистрационных действий, установленных законом, путем внесения сведений о физическом лице в соответствующий реестр.

В производстве по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей выделяется и характеризуется ряд самостоятельных регистрационных процедур в зависимости от объекта государственной регистрации: процедуры первичной государственной регистрации физических лиц-предпринимателей; процедуры государственной регистрации изменений в ведомостях о физическом лице-предпринимателе (изменения относительно имени физического лица или места его жительства), которые содержатся в Едином государственном реестре; процедуры государственной регистрации прекращения предпринимательской деятельности физического лица-предпринимателя по его решению, в случае его смерти, объявления его умершим или признания физического лица-предпринимателя безвестно отсутствующим, по судебному решению, которое не связано с банкротством физического лица-предпринимателя, по судебному решению относительно признания физического лица-предпринимателя банкротом; процедура внесения в Единый государственный реестр судебного решения об отмене государственной регистрации прекращения предпринимательской деятельности физического лица-предпринимателя; процедура замены свидетельства о государственной регистрации в связи с его потерей или повреждением.

Значительное внимание в диссертации отводится разработке предложений по совершенствованию правового регулирования производства по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей. Результатом исследования стало внесение предложений о внесении изменений и дополнений к ряду нормативно-правовых актов Украины.

Ключевые слова: административный процесс, регистрация, регистрационное производство, производство по делам о государственной регистрации физических лиц-предпринимателей, правовое регулирование, процедура, реестр, совершенствование.

Yushkevich E.G. Production in Cases of Entrepreneurs State Registration. – *Manuscript*.

Dissertation for a seeking degree of Candidate in Science of Law by speciality 12.00.07 – Administrative Law and Process; Financial Law; Informational Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Ukraine, Kharkiv, 2007.

Dissertation is devoted to the determination of essence, legal bases and procedures of production in cases of entrepreneurs' registration. Essence and role of registration production is administrative process is analyzed, the definition and peculiarities of production in cases of state registration of entrepreneurs and system of its legal bases are elucidated. Kinds and legal status of subjects of production in cases of state registration of entrepreneurs, its content and procedures are characterized. The ways of improvement of the production are determined, suggestion concerning some changes and additions to the row of legal acts of Ukraine are formulated.

Keywords: administrative process, registration production, registration, production in cases of state registration of entrepreneurs, register, legal adjusting, procedure, register, improvement.